

Tomas Lieske. *Oorlogstuinen*. Querido
Robert Vacher. *Vrije val*. Prometheus

Sommige waarheden zijn zo evident dat ze eigenlijk niet meer kunnen worden uitgesproken. Dat de literatuur het domein is waar werkelijkheid en verbeelding elkaar raken, is zo'n waarheid. Dat werkelijkheid en verbeelding niet per se samenvallen, is een andere. De laatste waarheid is misschien wel de voornaamste bron waaruit de literatuur is voortgekomen en dat moet hier dan maar het excuus zijn. Geen enkele schrijver die zijn literaire onschuld is kwijtgeraakt, ontkomt eraan in het spanningsveld tussen beide zijn eigen positie te bepalen. Bij de een gebeurt dat terloops of stilzwijgend, bij de ander worden er veel, al dan niet gewichtige woorden aan vuil gemaakt.

Nog niet zo lang geleden leek het wel alsof de hele Nederlandse literatuur van de tegenstelling haar voornaamste doelwit had gemaakt. Overal werd hartstochtelijk geworsteld met werkelijkheid en verbeelding - totdat niet zozeer een oplossing, als wel een verzadigingspunt werd bereikt. Het probleem bleef onverminderd bestaan, hoe zou het ook anders kunnen, maar het verloor gaandeweg veel van zijn urgentie, en de belangstelling verschoof naar andere zaken.

Dat dit niet bij iedereen zo is, blijkt uit het prozadebuut van *Tirade*-redacteur Tomas Lieske. In zijn verhalenbundel *Oorlogstuinen* staan werkelijkheid en verbeelding nog altijd pal tegenover elkaar en om veel meer dan deze tegenstelling lijkt het ook niet te gaan. Zijn personages leven vooral in dromen, hallucinaties, visioenen en fantasieën. Alleen zo slagen zij erin hun ware, meestal weinig aantrekkelijke conditie aan het eigen oog te onttrekken, terwijl de lezer intussen wel beter weet.

In het titelverhaal vlucht de jonge hoofdpersoon in een fantaserijke beschouwing van overvliegende ooievaars om de aanranding van zijn Duitse pleegzusje niet tot zich te hoeven laten doordringen, al kan het ook kinderlijke onrijpheid zijn die hem - via de verbeelding - van de werkelijkheid afschermt. In andere verhalen nemen de personages met meer expliciet bewustzijn hun toevlucht tot de fantasie, zoals de beklagenswaardige metaalarbeider in „De karamelaverkoper", die zich in zijn industriële inferno „een vaderland, een stad van herkomst en een geliefde" verbeeldt „als tegenwicht voor het eentonige en zware werk dat ik overdag moet verrichten".

Vaak blijken gefnuikte erotische verlangens de motor achter de duik in de fantasie. Bij het meisje Astrid bijvoorbeeld, die droomt van een „grazige stier" in haar kamertje - een beeld dat na verwijzingen naar Zeus en Europa en naar de minotaurus niet veel meer te raden overlaat. Ook de werkloze toneelschrijver „Goethe" (niet de schrijver van *Werther* en *Faust*) wordt gekweld door seksuele honger in zijn imaginaire brieven aan een zekere Ulrike, in zijn dagboeknotities en in zijn gefantaseerde dialogen. Hetzelfde geldt voor de man die door zijn vriendin is verlaten en die een nacht lang doorbrengt in een dierentuin, waarin hij een „plattegrond van mijn eigen hersenen" meent te herkennen.

De vraag is alleen wat men als lezer aanmoet met deze erupties van de

verbeelding. Omdat geen van Lieskes personages erin slaagt op papier tot een overtuigend karakter uit te groeien, heeft het er de schijn van dat ze voornamelijk zijn bedacht om de lyrische impulsen van de schrijver zelf alle ruimte te bieden. Met als resultaat een passage als de volgende (afkomstig uit het titelverhaal):

„Wat van die oorlogen overbleef? Enkele beelden van triomferende regimentaanvoerders, vergaan en onthoofd, als aardige tuinarchitectonische afwisseling in een stadspark. Een oude solitair, uit de brandende stad gered, die nu peinzend op de onderkant van zijn rug zit, de voetzolen door het open raam gestoken, zijn hand als trillende seismograaf voorzichtig gelegd op een dwarsbalk. Hij ziet de dagen komen en doven, de herhaling maakt hem suf en loom. Hij kan niet sterven. De ornamenten zijn afgebrand door de verwoestende fosfor, welke maat kopersulfaattampons past in zulke wijde gaten?”

Dat gaat zo nog even door, zonder dat mij althans duidelijk wordt wat een en ander met de rest van het verhaal te maken heeft. De indruk die zo wordt gewekt is er een van willekeur en cryptische mooischrijverij, die door de ook aanwezige en dan meestal weinig subtiele symboliek (zie het meisje met de stier) alleen maar wordt versterkt. Dat Lieske zich tot nu toe vooral als dichter heeft gemanifesteerd, verklaart dit lyrische pathos wellicht, maar daarmee heeft het binnen de verhalen nog geen zinvolle functie gekregen.

Dan weet Robert Vacher beter raad met dat koppige tweespan. Ook de personages in zijn verhalenbundel *Vrije val* grijpen geregeld naar de fantasie om zich in de realiteit staande te houden. Maar Vacher is er veel beter dan Lieske in geslaagd van zijn hoofdpersonen markante personages te maken. Zijn verhalen zijn ongetwijfeld „gewoner” geschreven; raadselachtige verbale explosies ontbreken, tenzij om de wankele gemoedstoestand van de hoofdpersoon te onderstrepen.

Saaï of voorspelbaar is wat hij schrijft echter niet. Het titelverhaal, waarin een onverbeterlijk alcoholist de gelegenheid krijgt zijn overtollig spraakwater te lozen, begint bijvoorbeeld zo: „Ik ben een vergissing. Af en toe ga ik in de goot liggen. Ik oefen vast. Wie ben ik, wat heb ik gedaan of nagelaten, valt er nog iets te redden of is het beter de tijd die me rest zuipend en lanterfantend door te brengen en af en toe voor de gebroken spiegel te staan, en mezelf toe te spreken: Jij daar, naakte poliep, je zult niet lang meer leven.”

In meer verhalen wordt kordaat en met kennelijke deskundigheid een zelfkant geschilderd van drinkers, dealers en hele en halve hoeren, waarmee men ook al - zijdelings - mocht kennismaken in Vachers debuut *Grensgebieden* uit 1988. De schrijver heeft een duidelijke voorkeur voor het bestaan in de maatschappelijke marge. Dat kan moeilijk verrassend heten, maar Vacher weet er wèl (ook in stilistisch opzicht) de nodige variatie in aan te brengen.

Zo beschrijft hij in „Mochten alle mensen” met milde melancholie een commune aan de Leie, waar gewillige meisjes zich laten bekwamen in het alternatief verbouwen van granen en gewassen. En in misschien wel het beste verhaal van de bundel („Leestraining”) draait alles om een homoseksuele priester die een ziekenhuis, een abdij en een parochie onveilig maakt. De verbeelding die tegenover deze „duivelse” werkelijkheid in stelling wordt gebracht, bevindt zich in het hoofd van de

ex-toneelspeler die het verhaal vertelt, en neemt daar de vorm aan van een in haat en paranoia veranderde verliefdheid.

In nog geen vijftig bladzijden roept Vacher een complete wereld op, die evenzeer verbaast als overtuigt. Het conflict tussen werkelijkheid en verbeelding is bij hem moeiteloos geïntegreerd in een verhaal dat op zichzelf kan staan, terwijl ik bij Tomas Lieske voortdurend het gevoel houdt dat het verhaal in dienst staat van het conflict, waaraan niets nieuws wordt toegevoegd. Lieske schrijft, zou men ook kunnen zeggen, op een opzichtiger manier literatuur dan Vacher. Hij doet zich minder onschuldig voor, mikt hoger, maar valt - in weerwil van Vachers titel - dieper, omdat het hem uiteindelijk niet lukt zijn pretenties waar te maken.

(de Volkskrant, 25-11-1992)